

10 anys de Residu Mínim.

Alternatives ecològiques pels residus municipals: el que s'ha anat fent i el que queda per fer.

L'any 1992 algun diari va anunciar, en una petita nota, que "un grup de joves" iniciaria una experiència de recollida selectiva de residus a Molins de Rei. El que aquesta nota no explicava és que hi havia al darrere amb molts anys d'esforços i il·lusions de molta gent, d'entitats i de plataformes socials. Les plataformes ciutadanes i els grups ecologistes que al nostre país s'han anat oposant (i s'oposen) a la proliferació d'abocadors i incineradores, varen aconseguir posar sobre la taula de la política oficial el debat sobre els problemes que els residus causen al medi i a les persones.

L'any 1991 el govern de la Generalitat de Catalunya, esperonat per l'aixecament popular —carregat de raons— de les maltractades comarques del sud del principat, va crear el Departament de Medi Ambient. L'encàrrec va ser acostar Catalunya a Europa en política mediambiental i, alhora, posar una mica d'ordre al desgavell general que s'havia imposat arreu. Hom calculava, per exemple, que als anys vuitanta la indústria instal·lada a

Catalunya abocava o cremava sense control prop d'un milió de tones de residus tòxics i perillosos cada any. No hi ha dubte que els residus era un dels àmbits que demanava una actuació immediata. En aquest context, poc després de la posada en marxa del nou Departament, el Parlament va aprovar la llei 6/93, de 15 de juliol, reguladora dels residus, una llei avançada on es recollien i es generalitzaven els principis d'actuació que les associacions i plataformes ciutadanes ja havien exposat en diferents trobades i jornades (*vegeu quadre a la propera plana*).

La política obscurantista i l'estil de gestió pública que practicaven empreses i administracions s'havia demostrat obsoleta, injusta i ambientalment maldestre. Pels residus, va quedar plantejat que el que cal és aplicar mesures de precaució i prevenció; això vol dir que se'n han de fer menys i amb menys toxicitat i perillositat. Dur a la pràctica aquests objectius demanava, i demana encara, que els residus s'aprofitin en la mesura en que poden convertir-se en recursos, però també

demana, sobretot, canviar les formes de produir, distribuir i consumir per tal d'aconseguir-ho. Força gestors públics i privats van qualificar d'utòpiques les propostes ciutadanes (encara en queden d'aquests gestors, més dels que voldríem), però a hores d'ara el procés endegat ja no pot fer marxa enrere de manera raonada.

Ha passat ja una dècada d'aquest canvi de referències socials, institucionals i legals pel que fa a la política de residus. Ara pot ser un moment oportú per fer-ne un balanç, doncs sembla necessari donar un nou impuls a les polítiques mediambientals del nostre país: a l'horitzó torna a entreveure's una nova etapa crítica en la "crisi de residus" que estem travessant, arreu s'han constituït plataformes de defensa del territori i, alhora, renovades organitzacions ciutadanes, oposidores al transvasament de l'Ebre i al Pla Hidrològic, estan aconseguint que "una nova cultura de l'aigua" també avanci socialment... de mentres, els governs de la Generalitat i de l'Estat han canviat de color.

P3
ENCANTS-ESTIU

- I Jornades sobre Residus Industrials i Contaminació (Molins de Rei i L'Arboç del Penedès). Febrer de 1987
- Coordinadores Antiabocadors de Residus Químics del Baix Llobregat i del Penedès.
- Jornades Tècniques sobre recollida selectiva d'escombraries en origen i d'educació ambiental. Molins de Rei - Febrer de 1988. CEPA
- V Trobades Estatals d'Amics de les Deixalles. Molins de Rei - Octubre de 1989. CEPA, ADENC i ENGRUNES.
- II Jornades sobre Residus Industrials. Barcelona, Sant Feliu de Buixalleu, Castellbisbal i El Pla de Santa Maria - Juny de 1990. Coordinadores de l'Alt Camp - Conca de Barberà, Castellbisbal i Conca de la Tordera d'oposició al Pla de Residus Industrials, Comissió antiincineradora de Tona i CEPA.
- Jornades i seminari "La minimització de residus, una alternativa ecològica a la contaminació". Molins de Rei. Novembre de 1991. CEPA.

Participants. Vista de les primeres jornades sobre residus industrials perillosos i contaminació.

Jornades. Vista de l'entrada a les jornades. Febrer de 1987.

La recollida selectiva de residus domèstics

Els residus domèstics són els que fem a les nostres llars i dels quals els municipis fan la recollida i tractament. Els municipis també es fan càrrec dels residus que generen les activitats econòmiques urbanes — comerços, bars, restaurants, oficines... — i altres — neteja dels espais públics, esporga i manteniment de l'arbrat i dels parcs i jardins, etc. — . No hi ha dubte que els residus domèstics i municipals en general, són els que els ciutadans tenim més a prop i sobre els quals hi tenim una part molt directa de responsabilitat. Si els residus socialment més problemàtics són els industrials o els ramaders, on la intervenció reguladora de l'administració hi té un paper fonamental, en el cas dels residus domèstics, a l'hora de controlar la seva generació i els seus impactes el que més compta, al incidir-hi socialment, és que una gestió més sostenible demana, i implica, un canvi cultural orientat ecològicament.

La llei de residus catalana ha representat un canvi substancial per a la gestió dels residus municipals. Són tres els eixos en què es fonamenta: la separació a les llars de les deixalles orgàniques, la promoció de la recollida selectiva i el servei de deixalleria i la responsabilització dels productors i generadors de residus en la seva gestió (residus d'envasos i embalatges, residus comercials...). Aquests tres eixos, però, s'han desenvolupat de manera desigual.

El Centre d'Ecologia i Projectes Alternatius (CEPA), des de finals dels anys vuitanta i seguint el mestratge d'experiències navarreses i centreeuropees, ja havia plantejat que la recollida selectiva de les deixalles orgàniques s'hauria de constituir com el principal eix d'actuació pública i ciutadana. El Departament de Medi Ambient de la Generalitat, acabat d'estrenar, i l'Entitat Metropolitana de Serveis Hidràulics i Tractament de Residus (EMSHT) varen compartir la proposta de CEPA i dels Ajuntaments de Molins de Rei i de Torrelles de Llobregat d'impulsar una experiència avançada de recollida selectiva de residus municipals: el projecte "Residu Mínim". Aquest projecte, juntament amb l'impuls institucional que va representar la Llei 6/93, reguladora dels residus, marquen a Catalunya un abans i un després en la gestió municipal de les deixalles.

El que és fonamental de la proposta "Residu Mínim"

L'objectiu que es plantejà l'experiència "Residu Mínim" va ser arribar a implantar a Catalunya un model de gestió sosteni-

ble dels residus municipals fonamentat en quatre elements bàsics:

Una distribució justa de responsabilitats entre administracions, empreses i ciutadans per tal de primer, reduir els envasos i embalatges, els productes d'un sol ús i els residus problemàtics pel medi i la salut, segon, recuperar i reciclar la matèria orgànica, el paper i cartó, el vidre i els altres materials aprofitables de la brossa, i tercer, garantir un tractament adequat per a cada fracció dels residus municipals degudament segregada.

Fer de la separació i recuperació de la matèria orgànica l'eix principal de la política pública de gestió sostenible dels residus municipals. Així es planteja una separació bàsica: orgànic i inorgànic.

Com que el ciutadà forma part de la gestió dels residus municipals, ha d'estar ben informat de la seva problemàtica i de les solucions que es plantegin. La participació ciutadana forma part d'aquesta solució.

Les instal·lacions de tractament han de ser tecnològicament simples, de dimensions a l'abast de la gestió municipal i descentralitzades. Així s'aconsegueix una major implicació ciutadana en la recerca de solucions en origen i una major eficiència global de tot el sistema de gestió de residus municipals.

El què s'ha fet en aquests deu anys

Primer es va generalitzar a Molins de Rei i Torrelles de Llobregat (i a Sant Cugat del Vallès) la recollida de paper, vidre, voluminosos, piles i medicaments. En segon lloc, es va construir la planta de compostatge de Torrelles de Llobregat, la primera de Catalunya pensada per tractar residus orgànics d'origen domèstic, i l'any 1996 es va iniciar la separació de la fracció orgànica dels residus municipals (FORM) a ambdós municipis. L'any 1997 es va completar el desplegament de la recollida de la matèria orgànica i Molins de Rei va ser el primer municipi en complir la Llei Reguladora pel que fa a la separació de la brossa orgànica. La deixalleria de Torrelles de Llobregat es va obrir l'any 1994 i va ser la primera de Catalunya que, adreçada als ciutadans, es va gestionar amb criteris recuperadors. La deixalleria de Molins de Rei no es va obrir al públic fins l'any 2001 i ara presenta uns bons resultats.

En fer la recollida separada de la brossa orgànica, del paper i del vidre, la resta dels residus es dipositen en el que anomenem "contenedor de la fracció inorgànica i envasos". La planta de tria per

aquesta fracció inorgànica es va posar en marxa a finals de l'any 1999 amb l'objectiu de recuperar els plàstics, els metalls i altres materials que no s'han separat prèviament de la brossa. La tardança en la seva construcció va ser deguda a que per tal de comptar amb finançament suficient, es va haver d'esperar que s'apliqués la llei estatal "d'envasos i residus d'envasos" de 1997.

L'any 2002, es va posar en funcionament a Molins de Rei un servei de recollida selectiva específica per a grans generadors (comerços, bars, restaurants, oficines, petits tallers, ...) i, aquest mateix any, a Torrelles de Llobregat es va passar a recollir porta per porta les diferents fraccions de residus. "Residu Mínim" ha esdevingut un model que presenta una bona base, el que permet una ràpida millora dels seus resultats a mesura que es va ajustant el seu funcionament.

A hores d'ara, els municipis que tenen implantat el sistema "Residu Mínim" són uns 44 i una població d'uns 340.000 habitants: Molins de Rei, Pallejà, El Papiol, Castellbisbal, Rubí, Torrelles de Llobregat, Montcada i Reixac, els municipis de l'Alt Penedès i el Garraf... sens dubte, es pot dir que l'experiència "Residu Mínim" ha contribuït a mostrar que és possible arribar a assolir alts nivells de recuperació de residus municipals. Els resultats de les experiències més avançades en són una evidència.

El context de la primera experiència catalana de recollida selectiva i separació de la brossa orgànica

El desenvolupament de la Llei 6/93 va comportar l'elaboració de plans territorials de gestió de residus municipals. El primer Pla Metropolità de Gestió dels Residus Municipals de 1995, que abasta la meitat dels residus —1,5 milions de tones— i de la població —3 milions d'habitants— de Catalunya, va comportar un fort debat social, ja que plantejava construir una nova incineradora per a 500.000 tones de residus municipals.

L'oposició a aquesta incineradora, la necessitat de trobar alternatives a un nou abocador metropolità un cop curullat el del Garraf i, en general, la posada en marxa arreu de la llei de residus, va comportar la constitució, l'any 1995, de la Plataforma Cívica per a la Reducció dels Residus (<http://cepa.pangea.org/pcr.html>). Aquesta plataforma va proposar un pla metropolità alternatiu i va contribuir a aconseguir forçar un nou pla oficial, aprovat per l'EMSHTR el 1997, més

ambiciós en resultats recuperadors però que, malgrat tot, mantenia en projecte la nova incineradora si els objectius preventius plantejats no s'assolien.

La plataforma cívica també va aconseguir entrar al Parlament de Catalunya, l'octubre de 1998, més de 100.000 signatures recolzant una Iniciativa Legislativa Popular per tal de prohibir la incineració de residus al nostre país (<http://www.pangea.org/cepa/ilp.html>).

En aquest context, entre els anys 1996 i 1997, Molins de Rei (20.000 hab.) i Torrelles de Llobregat (3.800 hab.) van posar en marxa la recollida selectiva de la brossa orgànica, assolint molts bons resultats (250 grams per habitant i dia). L'any 1999 va entrar en funcionament la planta de tria de la fracció inorgànica, fet que va situar la recuperació global del municipi per sobre del 40% en pes dels residus generats. Per contrast, al conjunt de l'Àrea Metropolitana tot just s'arribava al 4%.

Davant d'aquesta situació, l'EMSHTR va plantejar, l'any 1998, un pla per construir els anomenats "Ecoparcs", el primer dels quals es situaria a la Zona Franca, al lloc on era previst fer-hi la gran incineradora metropolitana. L'Ecoparc seria una instal·lació on es tractarien les diferents fraccions dels residus municipals per tal de recuperar-ne la major part possible i, al temps, preparar i embalar el rebuig per dur-lo a abocador. L'excessiva grandària dels Ecoparcs els convertia en un "experiment tecnològic" d'alt cost i, alhora, els seus resultats restaven en funció de la qualitat de les recollides selectives: si hi arriba tot barrejat no es pot recuperar pràcticament res, i la complexa instal·lació s'acaba convertint en un lloc de relativa estabilització i de transferència de residus cap a un abocador o cap a una incineradora. El projecte de fer una nova i gran incineradora es va tornar a allunyar de l'horitzó més immediat, però hi segueix present.

"Residu Mínim" no està sol. Un nou impuls a la recollida selectiva de residus: la recollida porta per porta

Així doncs, "Residu Mínim", una experiència de recollida selectiva promoguda des de les plataformes i associacions ciutadanes, amb tots aquests esdeveniments, s'ha trobat, de manera raonablement intencionada, al bell mig del debat sobre la gestió dels residus municipals a Catalunya. Des de Molins de Rei i Torrelles de Llobregat, l'experiència es va estendre a diversos municipis catalans, però sols ha quedat del tot consolidat, per diferents avatars polítics, en els

municipis de Castellbisbal, El Papiol, i Pallejà on any rere any es van millorant els resultats preventius i recuperadors en la gestió dels residus.

Mentrestant, a finals dels anys noranta i amb molt poc temps, a la província de Milà, a la Llombardia Italiana, es va produir el que ha estat una autèntica transformació en la gestió dels residus. La base d'aquesta revolució, si ens permeteu l'expressió, va ser la recollida selectiva i la separació del que allí s'anomenen les fraccions humida i seca —el nostre equivalent a orgànic i inorgànic—, tot posant el major èmfasi, precisament, en la recollida selectiva de la matèria orgànica en bosses compostables. Mentre que a Catalunya havíem desenvolupat força la tecnologia del compostatge de la fracció orgànica dels residus, allí varen resoldre la seva recollecció a partir de generalitzar la recollida selectiva porta per porta. En poc temps municipis de més de 50.000 habitants van aconseguir recuperar més del 50% dels seus residus municipals. Els municipis més petits arribaven a superar, fins i tot, el 80% de recuperació.

S'entén per recollida selectiva porta per porta aquella que particularitza la recollida fins el punt que, a grans trets, es pot determinar qui és el responsable dels residus: bosses, cubells i contenidors estan assignats a unes cases i a uns edificis determinats i la recollida es fa sempre en fraccions separades selectivament i en dies i horaris específics. Que la recollida separada de la matèria

orgànica sigui la gran privilegiada per aquest sistema és, sens dubte, la base del seu èxit ecològic. L'altre és la seva capacitat de responsabilitzar els ciutadans i també els fabricants i distribuïdors d'envasos, embalatges i altres productes de consum.

Els municipis de Tona i Tiana varen ser els pioners a traspassar aquesta experiència a Catalunya. En poc temps s'hi va afegir altres municipis de la Mancomunitat de la plana d'Osona, del Consorci de Residus de la Segarra, i més recentment Torrelles de Llobregat i Vilassar de Mar.

Tiana i Tona amb poc més de 6.000 habitants presenten uns resultats de recuperació del 70% dels residus municipals generats; els municipis del Consorci de la Segarra — Cervera, Guissona, Sant Guim de Freixenet i Torà — han arribat al 80% de recuperació; Torrelles de Llobregat, amb 3.700 habitants, fent un "Residu Mínim" porta per porta, està recuperant el 75 %, i Vilassar de Mar, amb 14.500 habitants, que enguany ha ampliat el sistema de recollida porta per porta a tot el municipi, està recuperant el 65% dels seus residus municipals.

L'experiència de Vilassar de Mar és particularment interessant, ja que, com en el cas de Molins de Rei, demostra que a les poblacions mitjanes de Catalunya es poden assolir alts nivells de recuperació.

Totes aquestes experiències són un valuós exemple de noves formes de gestió dels residus municipals, que apliquen uns criteris ambientals i socials més justos que els que són més habituals. Alhora, representen un gran pas cap al canvi cultural que, des de fa més de 20 anys, venen impulsant les plataformes ciutadanes i les associacions ecologistes.

Afrontar els nous reptes

Les actuals experiències avançades de recollida selectiva de residus municipals ja es poden estendre a la gran majoria de municipis de Catalunya. Però el gran repte és fer el canvi en les formes de gestió a l'àmbit metropolità barceloní i a les altres aglomeracions urbanes de Catalunya.

El sistema porta per porta és més complex quan l'urbanisme que impera és dens i sense edificis equipats per espais de serveis. Per contra, la separació d'orgànic i inorgànic en contenidors al carrer, que va iniciar l'experiència "Residu Mínim", és d'aplicació més ràpida i directa, però de resultats menys immediats que la recollida "porta per porta". En qualsevol cas, el que no s'acaba d'entendre és l'actitud dels ajuntaments de les principals ciutats catalanes que troben moltes excuses i sortides falses per tal de no acomplir la llei de residus catalana.

El paradigma de municipi on s'esquiven els nous criteris de gestió preventiva i sostenible que marca la llei de residus és el de Barcelona. L'Ajuntament d'aquesta ciutat ha implantat diversos sistemes de recollida amb un contenidor amb dos compartiments o bé amb un contenidor soterrat amb una única boca on hi ha d'anar el rebuig i la matèria orgànica en bosses diferents. Aquests sistemes no són clars i acaben desmotivant al ciutadà diligent i cívica, tot afavorint el comportament de qui no participa en la separació. No hem d'entendre, però, que la responsabilitat de la manca de resultats és tota del ciutadà, ni molt menys: els ciutadans saben que el sistema no funciona, els educadors ambientals que fan les campanyes, també, els ecologistes també i, el que és realment greu, els tècnics municipals també.

A hores d'ara tots els experts en educació ambiental comparteixen el sistema que s'implanta en un municipi esdevé el principal missatge sobre la importància de la recollida selectiva: així, si el ciutadà veu que no hi ha un contenidor de matèria orgànica separat del de rebuig interpreta que, al cap i a la fi, no és una selecció important i, per tant, la comoditat i l'eficàcia s'acaba imposant com demostren els resultats de l'Ecoparc de Zona Franca on l'entrada d'impropis (residus no orgànics continguts en la bossa de brossa orgànica) és del 30 al 65%: pràcticament no hi ha diferència amb la brossa barrejada.

Pel que fa als envasos si el contenidor queda lluny doncs això vol dir que no és important separar els envasos! Quan la realitat és que els envasos són més del 60% del volum del que es genera cada dia, aquesta decisió equivocada, i no rectificada, quant al sistema de recollida adoptat fa que, de fet, s'estigui posant un gran pal a la roda del canvi de cultura urbana que es necessita per fer front a la crisi dels residus.

El que sembla més que probable, és que els responsables de l'Ajuntament de Barcelona han abandonat l'objectiu de

separar amb qualitat la fracció orgànica. Tenen l'esperança (quimèrica, al nostre entendre) de que els "Ecoparcs" ho solucionaran tot.

De tot aquest enrenou, el govern de la Generalitat se'n desentén (és cosa dels municipis, diu) i no acaba de donar prou elements i prou instruments de suport; encara viu de renda dels passos que va donar la primera conselleria. I pel que fa al govern de Madrid... és a anys llum de tot plegat.

En aquest context, el Garraf està saturat, Vacarisses i Hostalets de Pierola ja no donen l'abast... planeja en l'ambient una nova etapa de conflictes territorials que no es podran resoldre si no queden les qüestions ben plantejades des del principi: els abocadors són per a dipositar-hi què? Matèria orgànica, paper, envasos... La resposta torna a estar en els sistemes de recollida, no en els de tractament. L'horitzó és la reducció dels residus, no en la successiva millora de les tecnologies de tractament finalista, de minimització d'impactes o de restauració de territoris i recursos naturals.

En aquests moments, l'experiència "Residu Mínim" s'està desenvolupant entre dos escenaris futurs alternatius: que avanci i vagi millorant els seus resultats dia a dia, afavorit per ajustaments en les formes de recollida i per l'entorn institucional, o bé que, de fet, s'acabi com a experiència i quedi diluïda en el magma del planejament metropolità i les necessitats financeres dels "Ecoparcs". Les experiències de recollida porta per porta, fonamentades en la separació de la fracció orgànica, s'han demostrat alhora com una guia a seguir i a tenir molt en compte. Potser estem en un moment en que les associacions i plataformes ciutadanes han de tornar a prendre la iniciativa, han de tornar a organitzar jornades i han de tornar a impulsar un nou debat entorn dels residus. Sembla que la situació actual pot córrer el perill de quedar enquistada en tot de nous paranys polítics, administratius i institucionals.

CEPA. Abril 2004

